

Р.К. Дюсембинова,¹ С.К. Абильдина,¹ К.Б. Копбалина^{1*}, Қ.А. Тулеужанова², В.Т. Мусина¹

¹Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан;

²І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан
(Хат-хабарға арналған автор. E-mail: kamshat_77_77@mail.ru³)

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекториясын жобалау

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіндегі жаһандық өзгерістер қоғамдағы ғылым мен мәдениеттегі және тұтастай алғанда постиндустриалды тенденциялардың талаптарына сәйкес келетін оқу процесін ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін ұсынады. Сондықтан жоғары оқу орындары білім алушылар үшін білім беру процесінде өзін-өзі тәрбиелеуді, дербестікті және өзін-өзі анықтауды таңдау үшін қажетті жағдайлар жасауға үлкен мән береді. Мұндай жағдайларды жасау кәсіптік білім берудің жеке траекторияларын іске асыру кезінде мүмкін болады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жоғары кәсібилігі тек кәсіби дайындық деңгейіне ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, өздерінің кәсіби және жеке қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру мүмкіндігін қаншалықты үйрететініне байланысты. Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдау, практика нәтижелері білім алушылардың білім берудің жеке траекторияларын әзірлеу және іске асыру ұйымдық, құқықтық және ақпараттық тұрғыдан жеткіліксіз қамтамасыз етілгенін көрсетеді. Білім алушылар білім беру траекторияларын таңдауда және іске асыруда белгілі бір қиындықтарға тап болады. Білім алушылардың жеке білім беру траекториясы өзінің зияткерлік және жеке әлеуетін іске асыру жолы ретінде; білім беру мүдделері мен қажеттіліктерін еркін таңдау және қанағаттандыру құралы ретінде; дамудың жоғары деңгейіне қол жеткізу мүмкіндігі ретінде айқындалады. Зерттеу барысында жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алушылардың жеке білім траекториясын тиімділікпен құрылуына тікелей байланысты екендігі ескеріліп, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім траекторияларын педагогикалық жобалаудың жетекші тенденциялары (даралау; субъективтіліктің жоғарылауы; сызықтық емес; ұтқырлық; полифурационизм) анықталды.

Кілт сөздер: бастауыш сынып мұғалімдері, жеке білім траекториясы, жеке білім траекторияларын педагогикалық жобалаудың жетекші тенденциялары (даралау, субъективтіліктің жоғарылауы, сызықтық емес, ұтқырлық, полифурационизм).

Kipicne

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 5 мамырдағы № 182 «Жеке оқу жоспары (бұдан әрі қарай — ЖОЖ) — білім беру бағдарламасы және элективті пәндер каталогы негізінде эдвайзердің көмегімен әрбір оқу жылына дербес қалыптастыратын студенттің оқу жоспары» атты бұйрығында: білім беруді басқару жүйесінің транспаренттілігі мен тиімділігін арттыру үшін мектепке дейінгі білім беруден бастап жұмысқа орналасу сәтіне дейінгі білім алушының жеке білім траекториясының мониторингін жүзеге асыруға байланысты нақты талаптар қойылған болатын.

Даралап оқытуды ұйымдастыру міндетін шешудің неғұрлым тиімді құралы студенттің жеке білім беру траекториясы болып табылатын білім алушылардың жеке білім беру траекториясы болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың тиімділігін қамтамасыз ете отырып, білім беру процесін жобалау құралы бола алады [1: 126]. Осыған байланысты қазіргі заманғы мектептің білім беру қажеттіліктеріне сәйкес болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің, әсіресе білімнің алғашқы негізін қалаушы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекторияларын құруға дайын мұғалімдерге қажеттілігі туындайды [2: 102].

Алайда жоғары оқу орындарындағы кәсіптік даярлық болашақ мұғалімнің осындай қызметті жүзеге асыруға дайындығын қалыптастыруға жеткіліксіз бағдарланған [3: 89].

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби қызметке даярлау тәжірибесі студенттерді оқыту процесінде білімін дараландыру технологияларына жеткілікті көңіл бөлінбейтіндігін, олардың жеке білім беру қажеттіліктерімен жұмыс істеу дағдылары қалыптаспайтындығын көрсетеді. Бұл жағдай болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің білім алу қажеттіліктері мен білім беруді дараландыру тех-

нологияларын анықтау үшін диагностикалық құралдарды таңдаудағы студенттер айтарлықтай қиындықтарды бастан кешіреді.

Әдістер мен материалдар

Білім беру траекториясы үлгілік оқу жоспары мен элективті пәндер каталогы негізінде эдвайзердің көмегімен білім алушылардың әрбір оқу жылына дербес қалыптастырылатын жеке оқу жоспарларында көрсетіледі. Жеке оқу жоспары (ЖОЖ) әрбір білім алушының білім траекториясын жеке анықтайды. Білім алушыларды пәндерді оқуға жазуды тіркеу бөлімі ұйымдастырады. Бұл ретте ұйымдастыру-әдістемелік және консультациялық жұмыстарды жүргізу үшін құрылымдық бөлімшелер мен эдвайзерлер тартылады.

Білім беру траекториясын қалыптастыру ең алдымен жеке нәтижелерді жобалауға бағытталған. Осындай жеке нәтижелерге қол жеткізуде түлектің моделі, білім беру, мемлекеттік стандарттарда анықталған білім беру мақсаттары негіз болады. Білім берудің жеке нәтижелерін құру кезінде білімді, дағдыларды, кәсіби құзыреттерді ғана емес, сонымен қатар жалпы мәдени құзыреттер жүйесін, оны өмір бойы қалыптастыруды жалғастыру қабілетін; оқуды жалғастыру қажеттілігі мен қабілетін жобалау қажет. Жаңа әлемде мемлекет пен тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын жаңа талаптарды сәтті жүзеге асыру үшін білім беру траекториясын құру кезінде жобалауды нақты кезеңдер арқылы жүзеге асыру қажет:

- білім беру мақсаттарын айқындау (білім алушылардың жобаланатын кәсіби құзыреттілігі мен жеке қасиеттерінің құрылымын анықтау);
- нормативтік-құқықтық құжаттарда көрсетілген басқару әрекеттерін анықтау (мемлекет деңгейінен білім беру мекемесінің деңгейіне дейін);
- білім алушылардың бастапқы (бастапқы) білім деңгейін және оны түзету тетігін анықтау;
- білім алушылардың білім беру және танымдық мүмкіндіктерін анықтау;
- білім беру қызметі мен бақылау іс-шараларының мониторингін жүзеге асыру ерекшелігінің сипаттамасы;
- білім беру мазмұнын іріктеудің, білім алушылардың білім беру траекторияларын құрудың ғылыми-әдістемелік негіздерін әзірлеу;
- білім алушылардың білімділігін мақсатты, кезең-кезеңмен қалыптастыруды қамтамасыз ететін ғылыми-әдістемелік жағдайлар мен педагогикалық технологияларды әзірлеу;
- білім беру процесін әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу;
- ақпараттық ресурстарға қойылатын талаптарды әзірлеу.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мәселелері бойынша теория мен практиканың және нормативтік-құқықтық құжаттардың жағдайын талдау нәтижесінде:

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің даярлауда оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың қазіргі заманғы шарттарының талаптары мен болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекторияларын жобалауға дайындығын қалыптастыруға бағытталған ғылыми негізделген құралдар жүйесінің болмауы арасында;
- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру бағыттарын жобалау аспаптарында (технологиясында) педагогикалық практиканың қажеттілігі мен оны жоғары оқу орындарында іске асырудың ғылыми негізделген тәсілдерінің болмауы арасында.
- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекторияларын жобалауға дайындығын қалыптастыруда мұғалімнің кәсіби дайындық тәжірибесінің қажеттілігі мен осы процестің негізделген логикасының болмауы арасында қарама-қайшылықтар анықталды.

Зерттеу мақсаты. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру бағыттарын жобалау технологиясын жасау, оны жүзеге асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық шарттар кешенін анықтау және теориялық негіздеу.

Зерттеу әдістері. Зерттеу барысында білім беру саласындағы құжаттарды, зерттеу мәселесі бойынша отандық және шетелдік философиялық, психологиялық-педагогикалық және оқу-әдістемелік әдебиеттерді, ҚР МЖМБС, нормативтік-құқықтық және реттеуші құжаттарды, оқу-әдістемелік кешендерді, жоғары оқу орындарында білім беру процесін ақпараттық және оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді зерттеу және талдау бойынша теориялық әдістер және болашақ бастауыш сынып мұғалімдерімен онлайн-сауалнама, байқау, сұхбаттасу, ЖОО-да оқытудың білім беру траекториясын құрудың тиімділігін анықтауға бағытталған «білім беру процесін дербестендіру» эксперименттік электив-

тік курсын оқыту және ұйымдастыру; тәжірибелік-педагогикалық жұмыс нәтижелерін сапалы және сандық талдау сияқты эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды.

Нәтижелер және оларды талқылау

Жоғары білім беру жүйесінің қазіргі даму деңгейі жоғары оқу орындары студенттерінің оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың жаңа құралдарын, әдістері мен нысандарын қолдануға жоғары талаптар қояды. Басымдықтардың бірі — студентті объектіден оқу-тәрбие процесінің субъектісіне ішінара аударуды (түрлендіруді) білдіретін басқарылатын дербес оқыту болып табылады [4: 180].

Жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие процесі шеңберінде жеке білім беру траекториясын педагогикалық жобалау студенттерге оқу және оқудан тыс қызметтің мазмұны мен түрлерін таңдауға мүмкіндік беруді көздейді [5].

Алайда, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекториясын жобалауға тікелей немесе жанама қатысты жұмыстарда педагогикалық жобалаудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары жеткілікті түрде қамтылмаған [6: 98]. Атап айтқанда, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру бағыттарын жобалау мәселесі бүгінгі таңда өзгерген әлеуметтік-экономикалық жағдайда маңызды ғана емес, сонымен қатар бұрынғыдан да өзекті болып табылатыны ескерілмейді.

Мағынасы екіұштылықпен сипатталатын білім беруді дараландыру категориясы соңғы жылдары білім беру саласында белсенді түрде қолданылуда. Бірқатар ғалымдар білім беруді дараландыруды білім берудегі жеке тұғыр тұрғысынан анықтайды және оны білім алушының ерекшеліктерін, оның мінезінің қасиеттерін, оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі темпераментін ескеру ретінде түсіндіреді [7: 65]. Алайда олардың айырмашылықтарын растайтын бірқатар зерттеулер бар. Мәселен А.А. Теров даралау мен жеке тұғырды синоним ретінде қарастыру философиялық, әдіснамалық және жалпы педагогикалық білім беру процесін анықтауды қиындататындығына мән береді [8: 75]. Е.С. Рабинский білім берудегі жеке тұғырды білім беруді дараландыруды жеке тәсілдің талаптарын жүзеге асыруға бағытталған оқу процесін ерекше ұйымдастыру ретінде қарастырады [9: 88].

М.К. Акимова білім берудегі жеке тұғырды мұғалімнің білім алушылардың қайталанбас ерекшеліктеріне бағдарлануы, онымен жұмыс жасауда олардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін әдістер мен тәсілдерді қолдану, ал білім беруді дараландыру жеке жұмыс жасау әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы ретінде анықтайды [10: 116].

Т.М. Ковалева жеке тұғырды «бағдарламалармен берілген оқу іс-әрекетінің деңгейі мен білім алушының оларды игерудің нақты мүмкіндіктері арасындағы сәйкессіздікті жеңудің құралы» деп түсінеді. Білім алушылардың ерекшеліктерін ескеру оқытудың әр кезеңінде, яғни мақсатты қабылдау, оқу мотивациясы, оқу міндеттерін шешу барысында жүзеге асырылады [11: 8].

И.Э. Унт дараландыруды оқу процесін ұйымдастырудың барлық нысандарындағы білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне бағдар ретінде қарастырады [12].

Біздің пікірімізше дараландыруды білім берудегі жеке тәсілді іске асыру құралы ретінде қарастыруды көздейтін М.К. Акимова, Э. Унт және Т.М. Ковалеваның ұстанымдары Е.С. Рабинскийдің пайымдауымен ұқсас, яғни даралануын түсіндіруге ұқсас.

Соңғы онжылдықта ғылыми әдебиеттерде «жеке білім беру траекториясы», «жеке білім беру бағыты» ұғымдары белсенді түрде қолданыс табууда. Психологиялық және педагогикалық әдебиеттерді талдау көрсеткендей, авторлар оны түрліше анықтайды.

Жеке білім беру бағытын ғалымдар білім беру қажеттіліктерімен, білім алушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерімен, сондай-ақ білім беру стандарттарымен анықталатын мақсатты түрде жобаланған сараланған білім беру бағдарламасы ретінде қарастырады (С.В. Воробьева, Н.А. Лабунская, А.П. Тряпицына, Ю.Ф. Тимофеева және т.б.). «Жеке білім беру траекториясы» ұғымы (Г.А. Бордовский, Е.А. Климов, В.С. Мерлин, Н.Н. Суртаева, И.С. Якиманская және т.б.), неғұрлым кең мағынаға ие және іске асырудың мазмұндық (вариативті оқу жоспарлары мен білім беру бағдарламалары); іс-әрекеттік (арнайы педагогикалық технологиялар); процессуалдық (ұйымдастырушылық аспект) бірнеше бағыттарын шамалайды [13].

Білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын жобалау бойынша мұғалімнің іс-әрекетінің ерекшелігін дәлірек анықтау үшін біз аталған анықтамаларды жекелеп қарастырамыз (1-кесте).

«Білім алушылардың жеке білім беру траекториясы» ұғымына берілген анықтамалар

... жеке тұлғаны іске асырудың жеке жолы; білім алушының жеке әлеуеті оның ұйымдастырушылық, мазмұндық және басқарушылық қабілеттерінің жиынтығы ретінде	Е.А. Александрова, Н.В. Боброва, А.В. Глушенкова, О.Г. Селиванова, А.А. Тоболкин, Н.П. Туринова, А.В. Хуторская
... әр білім алушының өз қабілеттеріне, мүмкіндіктеріне, уәждемелеріне сәйкес келетін өзіндік білім беру мақсаттарын жүзеге асырудағы оқу іс-әрекеті элементтерінің белгілі бірлігі ретінде	Н.Н. Суртаева
... әлеуметтік, мәдени тәжірибені саналы игеруді және қолдануды талап ететін жас және жасқа байланысты емес қызмет түрлерін таңдау және өз бетінше жүзеге асыру ретінде	Г.Н. Юдина
... білім алушының оқытушымен бірге қоғамның мақсаттары мен құндылықтарын, білім алу мүдделерінің пәндік бағытын қоғамның қажеттіліктерімен үйлестіру бағытындағы жеке білім беру іс-әрекетінің бағдарламасы ретінде	Е.А. Александрова
... вариативті оқыту негізінде білім алушының тәжірибесі мен жеке қасиеттерін дамыту процесі және нәтижесі ретінде	А.М. Маскаева
... әр білім алушының оқуға мотивациясына сәйкес оқытушымен ынтымақтастықтағы оқу іс-әрекетінің стилі ретінде	С.А. Вдовина, Г.А. Климов, В.С. Мерлин
... педагогикалық қолдау, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі тану негізінде білім алушының субъективтілігіне бағытталған сараланған білім беру бағдарламасы ретінде.	С.В. Воробьева, Н.А. Лабунская, А.П. Тряпицына
... болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің білім беру қажеттіліктерін жүйелі түрде қанағаттандыруды ұйымдастыратын, жеке дамуға және кәсіби құзыреттілікті тиімді кезең-кезеңмен қалыптастыруға бағытталған процесс, оның құрылымдық компоненттері білім беру стандарттары, білім беру қажеттіліктері, жеке мүмкіндіктері, эдвайзерлер мен қоршаған ортаның әсері, түзету және алдын-алу әрекеттері, ақпараттық ағындар болып табылады.	М.Ж. Малтекбасов

Біздің зерттеу аясында біз А.В. Хуторской, Е.А. Суханова және И.В. Боброваның пайымдауларына сүйеніп «білім алушылардың жеке білім беру траекториясы» ұғымын бастапқы категория ретінде және оны жеке білім беру бағыты (соңғысының анықталған білім беру қажеттіліктері негізінде мұғалім мен оқушы анықтаған білім беру мазмұны) және жеке білім беру бағдарламасы (арнайы педагогикалық технологияларды, құралдарды қолдану арқылы, білім беру мазмұнын меңгеру үшін қажетті нысандар мен әдістерді, сондай-ақ мұғалім мен білім алушылардың қызметін үздіксіз талдау және өзін-өзі талдау және олардың негізінде білім беру процесін ұйымдастыру) болып табылатын мазмұндық, ұйымдастырушылық және аналитикалық компоненттердің бірлігінде көрініс табатын білім алушылардың жеке әлеуетін іске асыру жолы ретінде түсінеміз [14].

Академик Е.А. Бөкетов атындағы университеттің 3-5-ші курстарының 427 студентіне жүргізілген сауалнамада олардың 80%-ы білім беру процесін дараландырудың қажеттілігіне мән бермейтіндігін және жеке білім беру траекторияларын жобалауға дайын еместігін көрсетті. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері өз пікірлерін өздері үшін жеке білім беру траекторияларын жасау және жүзеге асыру толығымен мүмкін емес екендігімен түсіндіреді.

Нәтижелерді талдауда эксперимент болашақ мұғалімдер өздерінің қызығушылықтары мен білім беру қажеттіліктерін қалай анықтауға, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің іс-әрекетін талдауға және өз іс-әрекеттерін рефлексиялай алмайтындығын анықтауға мүмкіндік берді.

Екі жоғары оқу орнының, яғни академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті мен І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің оқытушыларының (292 оқытушы) педагогикалық эсселерін талдау көрсеткендей, олардың көпшілігі (82%) болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім беру траекторияларында заманауи білім берудің қажеттілігін түсінеді, 57% өз ұстанымын «жеке білім беру траекториясынан тыс қолдану мүмкін» білім беру қызметтерінің кең спектрінде түсіндірді, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 18%-ы білім беруді дара-

ландыруға оң көзқараспен қарайды, бірақ оның болашағын болжай алмайды, өйткені «қағаз» жұмысына көп көңіл бөлінеді. Әр білім алушының жеке білім беру қажеттіліктерімен жұмыс істеуге дайын болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне заманауи мектептің қажеттілігін 79 білім алушының сауалнамасы растайтындығын көрсетті.

Қорытынды

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім берудің траекториясын педагогикалық жобалау технологиясы жобаланған және негізделген, оның ішінде мақсат, міндеттер, кезеңдер және тиісті формалар, құрал әдістері, білім берудің стандартты-деңгейлік сипаттамасы және нәтиже.

Білім берудің жеке білім траекториясын педагогикалық жобалау кезеңдері:

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жобалау қызметіне дайындығының жан-жақты диагностикасы мен өзін-өзі диагностикалауы жүзеге асырылатын іздестіру (теориялық) кезеңі оқытушылар мен болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің мақсат қою, құндылық-мағыналық өзін-өзі анықтау бойынша бірлескен қызметі жүргізіледі, факторлар мен мүмкіндіктерді, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дамуының жеке білім траекторияларын жобалау және іске асыру үшін белгілі бір жағдайлар жасау қажеттілігін микрорезерттеу жүргізіледі.

Оқыту технологияларының жиынтығы — модульдік-рейтингтік технология, вариативті оқыту технологиясы, контекстік оқыту технологиясы, СҒЗЖ ұйымдастыру технологиясы, өзіндік жұмыс, портфолио-технология; позициялық оқыту технологиясы, шығармашылық және сыни ойлауды дамыту технологиясы және т.б. болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дамуының жеке білім траекторияларын педагогикалық жобалаудың барлық кезеңдерінде белсенді қолданылды.

Білім беру үдерісін ұйымдастырудың формалары ретінде дәрістер, семинарлар, ұйымдастырушылық-іс-қимыл ойындары, тренингтер, практикумдар, жеке консультациялар, шығармашылық зертханалар, бейнеконференциялар, ғылыми-практикалық конференциялар, проблемалық семинарлар, көшпелі мектептер, жиындар, практика болып табылады.

Ұсынылған формалар аясында мына әдістер қолданылады: жоба әдісі, пікірталас, ойын (рөлдік, іскерлік), диалог, жағдайды талдау, кейс-әдіс.

Ақпараттық-коммуникациялық құралдар кеңінен қолданылады. Интернет мүмкіндіктері: факультеттің, кафедраның, топтың, жеке оқытушылардың сайттары, онда пәндер бойынша электронды ресурстар орналастырылады, студенттерге тапсырмалар беріледі, форумдарда жеке тақырыптар мен мәселелер талқыланады. Сондай-ақ, электронды оқулықтар, белгілі бір тақырыпты өз бетінше өтуге және өзін-өзі бақылауға мүмкіндік беретін бағдарламалар қолданылады.

Студенттің кәсіби дамуының жеке білім траекториясын жүзеге асыруда портфолио ерекше орын алады. Портфолио құру — бұл студенттің университетте оқу кезінде әртүрлі қызмет түрлерінде (оқу, шығармашылық, әлеуметтік, коммуникативті) қол жеткізген нәтижелерін ескеруге мүмкіндік беретін шығармашылық процесс. Бұл болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқу-танымдық іс-әрекетінің үлгілері мен өнімдерін, сондай-ақ сыртқы көздерден (курстастардан, оқытушылардан, тест орталықтарынан, қоғамдық ұйымдардан және т.б.) алынған тиісті ақпараттық материалдарды кейіннен талдауға, студенттің кәсіби және жеке даму деңгейін жан-жақты сандық және сапалық бағалауға және оның одан әрі дамуына арналған ұйымдастыру процесі (топтау, іріктеу және талдау, түзету). Портфолио студенттің білім беру қызметінің нәтижелерін өзін-өзі бағалаудың заманауи тиімді нысаны ғана емес, сонымен қатар: іскерлік бәсекелестікте тәжірибе жинауға; өзінің кәсіби дағдылары мен дағдыларының деңгейін объективті бағалау қабілетін дамытуға; болашақ маманның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жүргізу үшін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дамуының критериялды-деңгейлік сипаттамасы болды. Болашақ мамандардың кәсіби дамуының өлшемдері мен көрсеткіштері:

- мотивациялық: қалыптасқан кәсіби мотивтер, кәсіби қызығушылықтар, кәсіби дамуға дайындық;
- білімдік: терең кәсіби білім, кәсіби өмір бойы оларды толықтыруға және жетілдіруге дайындық;
- әрекеттік-нәтижелі: қалыптасқан кәсіби біліктер мен дағдылар, алғашқы кәсіби тәжірибе;
- эмоционалды-құндылық: кәсіби құндылықтарды қабылдау және субъективациялау;

- бағалау-рефлексивті: барабар өзін-өзі бағалау, рефлексивті мәдениеттің жоғары деңгейі.

Осы критерийлер мен көрсеткіштерге сәйкес кәсіби даму деңгейлері — нормативті-репродуктивті, нормативті-өнімді, нормативті-креативті сапалы және сандық түрде бағаланады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жобалау құзыреттілігін бағалау үшін Эйдос-тест (Т.А. Дронова) пайдаланылды, оның көмегімен жеке және кәсіби сапалардың (белсенділік, бас-тамашылдық, әлеуметтік-жауапты дербестік, таңдау мен шешім қабылдауға дайындық), сондай-ақ болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктері мен дағдыларының (сыни және шығармашылық ойлау біліктері) даму деңгейі айқындалды [15].

Осы қасиеттер мен қабілеттердің жоғары даму деңгейі түлектердің жобалық құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Зерттеу нәтижесінде университеттің білім беру процесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке білім траекторияларын педагогикалық жобалаудың жетекші тенденциялары анықталды:

- даралау (студенттің өзіне де, басқаларға да әсер ететін әлеуметтік маңызды қызметінде көрінетін білім алушының жеке және әлеуметтік, кәсіби маңызды тұлғасын үйлестіру процесі);

- субъективтіліктің жоғарылауы (болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби даму процесінің тұтастығын қамтамасыз ететін, әр түрлі іс-шаралар мен әлеуметтік қатынастарды дамытудағы қабілеттері мен мүмкіндіктерін іске асыру процесі, ол бір уақытта дамып, жүзеге асырылатын қызметтің тиімділігін анықтайды және көрсетеді және оның маңызды, интегралды сипаттамасын анықтайды, яғни бастапқы қабілеттерді саналы, тәуелсіз, мақсатты, өзін-өзі реттейтін түрлендірудің жалпы қабілет қасиеттері мен мүмкіндіктері әлеуметтік маңызды және кәсіби маңызды;

- сызықтық емес (шешімдердің көптігінің артуы, кәсіби даму қарқынының даралануы, эволюцияның қайтымсыздығын түсінген кезде «артқа» және «жағына» мүмкін болатын қалдықтар)

- ұтқырлық (өмірлік және кәсіби жағдайлардың өзгеруіне байланысты позициялардың тез өзгеруіне дайындықты қалыптастыру, шешім қабылдау, жоғары өнімділікпен және тиімділікпен жұмыс істеу, стандартты емес кәсіби міндеттерді шешу; сондай-ақ тұрақты құндылықтар негізінде жеке және кәсіби өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге дайындық);

- полифурационизм (тұрақтылық пен белгісіздіктің өзгеруімен сипатталатын жеке және білім берудің қақтығыс нүктелерін еңсеру процесі, одан әрі даму траекторияларының өзгермелілігі нәтижесінде секіріс).

Сонымен қатар осы процестің тиімділігіне ықпал ететін болашақ мамандардың кәсіби дамуының жеке білім траекториясын педагогикалық жобалау шарттарын негіздейді.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері университеттің білім беру процесінде болашақ маманның кәсіби дамуының жеке білім траекториясын педагогикалық жобалау тұжырымдамасының негізділігін растады.

Әдебиеттер тізімі

1 Александрова Е.А. Педагогическое сопровождение старшеклассников в процессе разработки и реализации индивидуальных образовательных траекторий: дис. ... канд. пед. наук. Спец. 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е.А. Александрова. — Тюмень, 2006. — 375 с.

2 Маскаева А.М. Проектирование индивидуальных образовательных траекторий учащихся старших классов в условиях вариативного обучения математике: дис. ... канд. пед. наук. Спец. 13.00.02 — «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / А.М. Маскаева. — Ярославль, 2011. — 220 с.

3 Суханова Е.А. Условия формирования образовательного заказа и его влияние на процесс профессионализации работников образования: дис. ... д-ра пед. наук. Спец. 13.00.08 — «Теория и методика профессионального образования» / Е.А. Суханова. — Томск, 2005. — 179 с.

4 Огаркова А.П. Теория и практика педагогического управления развитием познавательной самостоятельности студентов: дис. ... д-ра пед. наук. Спец. 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.П. Огаркова. — Магнитогорск, 1999. — 406 с.

5 Зверева Н.Г. Проектирование индивидуальных образовательных маршрутов студентов педвуза на основе комплексной психолого-педагогической диагностики: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Спец. 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.Г. Зверева. — Ярославль, 2007. — 67 с.

- 6 Шарыгина И.Т. Формирование организационно-управленческих компетенций у студентов физкультурного вуза: дис. ... д-ра пед. наук. Спец. 13.00.08 — «Теория и методика профессионального образования» / И.Т. Шарыгина. — Санкт-Петербург, 2019. — 255 с.
- 7 Асташкина Н.В. Индивидуализация высшего гуманитарного образования: учеб. пос. / Н.В. Асташкина. — М: Изд-во Волго-Вят. акад. гос. службы, 2000. — 171 с.
- 8 Теров А.А. Педагогические условия индивидуализации образовательного процесса в старших классах сельской школы: дис. ... д-ра пед. наук. Спец. 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.А. Теров. — М., 2009. — 182 с.
- 9 Рабинский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников: учеб. пос. / Е.С. Рабинский. — М.: Педагогика, 1975. — 174 с.
- 10 Акимова М.К. Интеллект как динамический компонент в структуре способностей: дис. ... д-ра психол. наук. Спец. 19.00.01 — «Общая психология, психология личности, история психологии» / М.К. Акимова. — М., 1999. — 387 с.
- 11 Ковалева Т.М. Создание образовательных ситуаций в работе тьютора и формирование *self skills* / Т.М. Ковалева // Тьюторство в открытом образовательном пространстве: образовательная ситуация и тьюторская деятельность: материалы XII Междунар. науч.-практ. конф. (29–30 октября 2019 года). — М.: Изд-во «Ресурс», 2019. — С. 11–16.
- 12 Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения: учеб. пос. / И.Э.Унт. — М., Педагогика. — 1990. — 192 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://hum.uch-lit.ru/pedagogika-psihologiya/unt-i-e-individualizatsiya-i-differentsiatsiya-obucheniya-onlayn>
- 13 Воробьева С.В. Основы управления образовательными системами: учеб. пос. / С.В.Воробьева. — Сочи: СГУТиКД, 2006. — 220 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://referat.bookap.info/work/916714/Podgotovka-budushhix-uchitelej-nachalnuх>
- 14 Хуторской А.В. Индивидуальная образовательная траектория в эвристическом обучении / А.В. Хуторской // Вестн. Института образования человека. — 2014. — № 2. — С.1–11. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://eidos-institute.ru/journal/2014/200/>
- 15 Дронова Т.А. Формирование интегрально-креативного стиля мышления будущих педагогов в образовательном процессе вуза: дис. ... канд. пед. наук. Спец. 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т.А. Дронова. — Воронеж, 2005. — 220 с.

Р.К. Дюсембинова, С.К. Абильдина, К.Б. Копбалина, Қ.А. Тулеужанова, В.Т. Мусина

Проектирование индивидуальной образовательной траектории будущих учителей начальных классов

Глобальные изменения в системе высшего и послевузовского образования предлагают новые подходы к организации учебного процесса, отвечающие требованиям науки и культуры в обществе и постиндустриальных тенденций в целом. Поэтому вузы придают большое значение созданию необходимых условий для выбора самообразования, самостоятельности и самоопределения в образовательном процессе для обучающихся. Создание таких условий возможно при реализации индивидуальных траекторий профессионального образования. Высокий профессионализм будущих учителей начальных классов зависит не только от уровня профессиональной подготовки, но и от того, насколько обучающиеся используют возможности удовлетворения своих профессиональных и личностных потребностей и интересов с учетом их индивидуальных особенностей. Анализ научно-педагогической литературы, результаты практики свидетельствуют о недостаточном организационном, правовом и информационном обеспечении разработки и реализации индивидуальных образовательных траекторий обучающихся. Обучающиеся испытывают определенные трудности в выборе и реализации образовательных траекторий. Индивидуальная образовательная траектория обучающихся определяется как путь реализации своего интеллектуального и личностного потенциала; как средство свободного выбора и удовлетворения образовательных интересов и потребностей; как возможность достижения высокого уровня развития. В ходе исследования были выявлены ведущие тенденции педагогического проектирования индивидуальных образовательных траекторий будущих учителей начальных классов (индивидуализация, повышение субъектности, нелинейность, мобильность, полифурационизм), что напрямую связано с эффективностью построения индивидуальной образовательной траектории обучающихся высшего и послевузовского образования. Как указано в Приказе министра образования и науки Республики Казахстан от 12 ноября 2021 года № 561: «С 2020 года для повышения прозрачности и эффективности системы управления образованием национальной образовательной базой данных (далее — НБД) осуществляется мониторинг траектории движения образовательного процесса учащегося от дошкольного образования до момента трудоустройства» будет продолжена работа по индивидуальной образовательной траектории, предусматривающей создание доступной и личностно-ориентированной среды для обучающихся». Качество данного мониторинга напрямую зависит от эффективности построения индивидуальной образовательной траектории обучающихся высшего и послевузовского образования. выявлены ведущие тенденции педагогического проектирования индивидуальных образова-

тельных траекторий будущих учителей начальных классов: индивидуализация; повышенная субъективность, нелинейность, мобильность, полифурациональность.

Ключевые слова: учителя начальных классов, индивидуальная образовательная траектория, ведущие тенденции педагогического проектирования индивидуальных образовательных траекторий (индивидуализация, повышение субъектности, нелинейность, мобильность, полифурациональность).

R.K. Dyusembinova, S.K. Abildina, K.B. Kopbalina, K.A. Tuleuzhanova, V.T. Musina

Designing an individual educational trajectory for future primary school teachers

Global changes in the system of higher and postgraduate education offer new approaches to the organization of the educational process that meet the requirements of science and culture in the society and post-industrial trends in general. Therefore, universities attach great importance to creating the necessary conditions for students for the choice of self-education, independence and self-determination in the educational process. The creation of such conditions is possible with the implementation of individual trajectories of vocational education. The high professionalism of future primary school teachers depends not only on the level of professional training, but also on how well students are trained to meet their professional and personal needs and interests, taking into account their individual characteristics. The analysis of scientific and pedagogical literature, the results of practice indicate insufficient organizational, legal and information support for the development and implementation of individual educational trajectories of students. Students experience certain difficulties in choosing and implementing educational trajectories. The individual educational trajectory of students is defined as a way to realize their intellectual and personal potential; as a means of free choice and satisfaction of educational interests and needs; as an opportunity to achieve a high level of development. The study revealed the leading trends in the pedagogical design of individual educational trajectories of future primary school teachers (individualization; increased subjectivity, nonlinearity, mobility, polyfurationism), which is directly related to the effectiveness of building an individual educational trajectory of students of higher and postgraduate education. As stated in the Order No. 561 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated November 12, 2021: "In order to increase the transparency and efficiency of the education management system since 2020, the national educational database (hereinafter referred to as the NED) monitors the trajectory of the student's educational process from preschool education to the moment of employment "work will continue on an individual educational trajectory, providing for the creation of an accessible and student-centered environment for students". The quality of this monitoring directly depends on the effectiveness of construction an individual educational trajectory of students of higher and postgraduate education. The leading tendencies of pedagogical design of individual educational trajectories of future primary school teachers are revealed: individualization; increased subjectivity, nonlinearity, mobility, polyfurationality.

Keywords: primary school teachers, individual educational trajectory, leading trends in pedagogical design of individual educational trajectories (individualization, increased subjectivity, nonlinearity, mobility, polyfurationism).

References

- 1 Aleksandrova, E.A. (2006). Pedagogicheskoe soprovozhdenie starsheklassnikov v protsesse razrabotki i realizatsii individualnykh obrazovatelnykh traektorii [Pedagogical support of high school students in the process of developing and implementing individual educational trajectories]. *Candidate's thesis*. Tyumen [in Russian].
- 2 Maskayeva, A.M. (2011). Proektirovanie individualnykh obrazovatelnykh traektorii uchashchikhsia starshikh klassov v usloviakh variativnogo obucheniia matematike [Designing individual educational trajectories of high school students in the conditions of variable mathematics teaching]. *Candidate's thesis*. Yaroslavl [in Russian].
- 3 Sukhanova, Ye.A. (2005). Usloviia formirovaniia obrazovatel'nogo zakaza i ego vliianiie na protsess professionalizatsii rabotnikov obrazovaniia [Conditions for the formation of an educational order and its impact on the process of professionalization of education workers]. *Doctor's thesis*. Tomsk [in Russian].
- 4 Ogarkova, A.P. (1999). Teoriia i praktika pedagogicheskogo upravleniia razvitiem poznavatelnoi samostoiatel'nosti studentov [Theory and practice of pedagogical management of the development of cognitive independence of students]. *Doctor's thesis*. Magnitogorsk [in Russian].
- 5 Zvereva, N.G. (2007). Proektirovanie individualnykh obrazovatelnykh marshrutov studentov pedvuza na osnove kompleksnoi psikhologo-pedagogicheskoi diagnostiki [Designing individual educational routes of pedagogical university students on the basis of complex psychological and pedagogical diagnostics]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Yaroslavl [in Russian].
- 6 Sharygina, I.T. (2019). Formirovanie organizatsionno-upravlencheskikh kompetentsii u studentov fizkulturnogo vuza [Formation of organizational and managerial competencies among students of a physical education university]. *Doctor's thesis*. Saint Petersburg [in Russian].
- 7 Astashkina, N.V. (2000). Individualizatsiia vysshego gumanitarnogo obrazovaniia [Individualization of higher humanitarian education] Moscow: Volgo-Viatskoi akademii gosudarstvennoi sluzhby [in Russian].

8 Terov, A.A. (2009). Pedagogicheskie usloviia individualizatsii obrazovatel'nogo protsessa v starshikh klassakh selskoi shkoly [Pedagogical conditions of individualization of the educational process in the senior classes of rural schools]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

9 Rabinskiy, Ye.S. (1975). Individualnyi podkhod v protsesse obucheniia shkolnikov [Individual approach in the process of teaching students] Moscow: Pedagogika [in Russian].

10 Akimova, M.K. (1999). Intellect kak dinamicheskii komponent v strukture sposobnosti [Intelligence as a dynamic component in the structure of abilities]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

11 Kovaleva, T.M. (2019). Sozdanie obrazovatel'nykh situatsii v rabote tiutora i formirovanie *self skills* [Creating educational situations in the tutor's work and forming self skills]. *Tiutorstvo v otkrytom obrazovatel'nom prostranstve: obrazovatel'naia situatsiia i tiutorskaia deiatel'nost: materialy XII Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii (29–30 oktiabria 2019 goda) — Tutoring in an open educational space: educational situation and tutoring activity: materials of the XII International Scientific and Practical Conference*. Moscow: Izdatel'stvo «Resurs» [in Russian].

12 Unt, I.E. (1990). Individualizatsiia i differentsiatsiia obucheniia [Individualization and differentiation of training]. Moscow: Pedagogika. Retrieved from <https://hum.uch-lit.ru/pedagogika-psihologiya/unt-i-e-individualizatsiya-i-differentsiatsiya-obucheniya-onlayn> [in Russian].

13 Vorobeva, C.B. (2006). Osnovy upravleniia obrazovatel'nymi sistemami [Fundamentals of Educational systems management]. Sochi: SGUTiKD. Retrieved from <https://referat.bookap.info/work/916714/Podgotovka-budushhix-uchitelej-nachalnyx> [in Russian].

14 Khutorskoy, A.V. (2014). Individualnaia obrazovatel'naia traektorii v evristicheskom obuchenii [Individual educational trajectory in heuristic learning]. *Vestnik Instituta obrazovaniia cheloveka — Bulletin of the Institute of Human Education*. Retrieved from <http://eidos-institute.ru/journal/2014/200/> [in Russian].

15 Dronova, T.A. (2005). Formirovanie integralno-kreativnogo stilia myshleniia budushchikh pedagogov v obrazovatel'nom protsesse vuza [Formation of an integral and creative style of thinking of future teachers in the educational process of the university]. *Candidate's thesis*. Voronezh [in Russian].